

► Dibuix de Xavier Benguerel original de Ramon Calsina (1930).

Xavier Benguerel, l'autor poblenoví per excel·lència, va ambientar moltes de les seves novel·les en el seu barri natal. En el primer capítol de les seves Memòries evoca, amb la viva narrativa que li és habitual, els entranyables paisatges urbans i humans del Poblenou de la seva infantesa. Li hem manllevat aquest bocí de text perquè ens acompanyi, gairebé com una il·lustració més, per aquest recorregut que visualitza la consolidació d'aquell poble nou que creixia «arrapat a les fàbriques».

XAVIER BENGUEREL. *Memòries 1905-1940*. Barcelona: Alfaguara, 1971; Barcelona: L'Avenç, 2008.

SER O NO SER

Vaig ser un noi de bon pes i bona mida que trencà el plor i va fer acte de presència al carrer de Guifré el Pelut, Poble Nou, Barcelona. Data: 3 d'agost de 1905. Un carrer, val a dir-ho, que prometia poca cosa: pedregam, pols, a l'estiu; pedregam, tolls, fang, a l'hivern. De moment, convertit en atzucac, cul-de-sac o carreró sense sortida, per un extrem donava al carrer de Marià Aguiló (la gent seguia dient-ne de Sant Pere), per l'altre als solars de can «Felipe», protegits amb reixats de filferro espinós. La casa, planta baixa, francament sòrdida, ombrívola, d'envans torts, portes guerxes, sales i alcoves cavernoses, s'afanyava a respirar a través d'un pati minúscul amb safareig, figuera i planta enfiladissa que escalava el terradet on es pujava a estendre la bugada i a respirar els vapors saturats d'anilines que escampaven pels rodals les fàbriques del veïnatge.

Anys després, ni que fos molt retrospectivament, vaig buscar efemèrides que vaticinessin el meu destí en aquesta vall de llàgrimes. 1905. Al cel cap senyal. En plena via pública, uns militars enfurismats cremen exemplars del «Cu-cut!» i de «La Veu de Catalunya». *Malum signum*. El govern de Madrid ens obsequia amb l'autorització de les curses de braus en diumenge. «La Renaixença» plega com a diari. Mort de l'Emili Vilanova... Afortunadament surt elegit diputat l'Enric Prat de la Riba. En Puig i Cadafalch construeix

► L'avi Lluís, la seva sogra, el pare i en Lluís, germà gran de Xavier Benguerel, al pati del taller de gravats.

► Xavier Benguerel, al jardí de casa l'avi Lluís amb el germà gran, any 1911.

POBLENOU

▶ Ballada de sardanes davant del Centre Moral al carrer de Pallars, a la dècada dels anys deu del segle xx.

▶ L'Aliança Vella al passeig del Triomf —la gent en deia la Rambla—, a començaments del segle xx.

Vida quotidiana

Els terrats del carrer de Marià Aguiló, un lloc d'esbarjo.

- ▶ Un grup de veïns fent-se una foto, al fons es veu Can Felipa.
- ▶ Una nena jugant l'any 1921.
- ▶ Un grup de nens jugant a llegir deu anys més tard al mateix terrat.

la famosa Casa de les Punxes de la Diagonal on, cap a l'any 1920, anirà a viure la que serà la meva dona. S'inauguren els «Espectacles i Audicions Granier» ... Per no allargar aquesta llista vull consignar que va ser l'any de l'«Elogi de la Paraula» de Joan Maragall i, a la casa del costat, feia exactament tres-cents anys que s'havia publicat la primera edició del *Quijote*. De guerra, entesa com a tal, i a les acaballes del conflicte russo-japonès, de moment, a la superfície, cap ni una. Però la pau, asmàtica i xacrosa per naturalesa, experimentava tots els símptomes premonitoris d'un gran i espantós col·lapse. Ignoro si em vaig presentar amb un pa sota l'aixella. El que sé és que, en casar-se, el pare guanyava un duro diari. Tenia 23 anys. La mare, 22. Els duros sempre van ser rodons i, els de casa, amb una progressiva tendència a rodolar. En aquell temps, el Poble Nou, més que un barri barceloní, era, d'acord amb el seu nom, una mena de poble que, en lloc de créixer a redós del temple parroquial com en l'Edat mitjana, creixia arrapat a les fàbriques.

No m'en recordo, però sé que quan vaig néixer encara s'anava a Barcelona amb tramvies de foc. Gent adinerada i fabricants llogaven cotxes de punt als Quatre Cantons. El temps passava lentament, com els carros de vela. Tot semblava més plàcid. Es feien volar molts estels, es jugava molt a baldufa i a bales, però l'home no era pas menys bèstia que ara i, sovint, en fer-se fosc, en una mena de lluites tribals entre els del Clot, de la Verneda i del Poble Nou, s'armaven autèntiques batalles campals a cops de pedra amb mandró que no cessaven fins que algú, perquè era veritat o perquè estava fatigat o deprimat pels xiribecs i els verdancs, advertia a crits que venien els guàrdies.

Jo era allà, al carrer de Guifré el Pelut (però la gent en deia el carrer de Bifredu), i entre la mare i jo procuràvem que el meu cos progressés en pes i consistència. Al cap de poc temps, com si fos cosa del destí, vam anar a viure al carrer de Lull, entre el carrer de Marià Aguiló i el passeig del Triomf (però la gent en deia la rambla). En contemplar-me en un retrat d'aleshores, dec tenir tres o quatre anys, el primer que em crida l'atenció és que el meu serrell ran d'ulls i les melenes que em recobreixen les orelles, són les d'un *hippy* no tirant a energumen. És un pentinat positivament bufó i, n'estic segur, els cabells deuen fer olor d'espígol. Faig cara de criatura dòcil, tímida, una mica somiadora, bleda. El vestit blanc, de puntes, és bufat de mànigues, amb cinturó baix, acartonat, que m'allarga el cos com una granota. Potser en el fons envejo el meu germà gran que m'acom-

El Poblenou, més que un barri barceloní, era un poble que creixia arrapat a les fàbriques.

A la pàgina del costat

A dalt

► Garrafares i cistellers a començaments del segle xx.

Al centre

► Boters de Can Bardina a principi dels anys trenta; els dos tallers eren a l'avinguda d'Icària.

A baix

► Els tallers de La Escocesa al carrer de Pere IV. Els treballadors eren els protagonistes d'un barri en creixement. La indústria, els artesans i la pesca formaven una barreja d'activitats.

En aquesta pàgina

A dalt

► Obrers de Ca l'Aranyó — majoritàriament dones — l'any 1892.

Al centre

► Pescadors a la platja del Bogatell i la Mar Bella.

A baix

A l'esquerra

► Can Saladrigas l'any 1913.

A la dreta

► L'adoberia de José Durall al carrer del Joncar el 1916.

panya en aquesta fotografia i que, mig vestit d'home, ja maneja bastó. Però ara, a mi, allò que m'agrada d'aquesta foto i de l'època dels llums de gas, de les faldilles fins a turmell, és el cercol que empenyo amb totes dues mans, encara que devia pertànyer a l'atrezzo del fotògraf. Tant se val. És un cercol com el dels nois que, des del balcó de casa, veia passar cap al tard, amunt i avall, mentre les dones tornaven de la vaqueria amb el pot de la llet o amb el cànitr d'aigua de la font, i sortien a regar el seu tros de carrer i, la mare, els testos del balcó i, a baix, algú alçava el cap i protestava: «Ei, mestressa, potser que afluixem una mica!» La mare, tímida com jo, devia tornar-se vermella, i el pare, assegut al balancí, amb el diari que recollia cada vespre a casa l'avi, que vivia a la vora, se la mirava de reüll, suspenent per uns instants la lectura de l'article d'en Miquel dels Sants Oliver o, qui sap, si la d'una pàgina de l'Astronomie populaire de monsieur Camille Flammarion que, junt amb Balzac, eren les seves lectures preferides d'aleshores.

—Léon, ¿ que els deixes anar a jugar una estona mentre es cou el sopar? Baixàvem esperitats, a cavall de la barana. Jugar, a què? Ni que fos a córrer d'una banda a l'altra, ni que fos a plantar-se davant el senyor Pasqual que torrava cafè instaHat al peu de la botiga, ni que fos allargarnos a explorar entre munts de cagaferro si trobàvem algun retall de llauna.

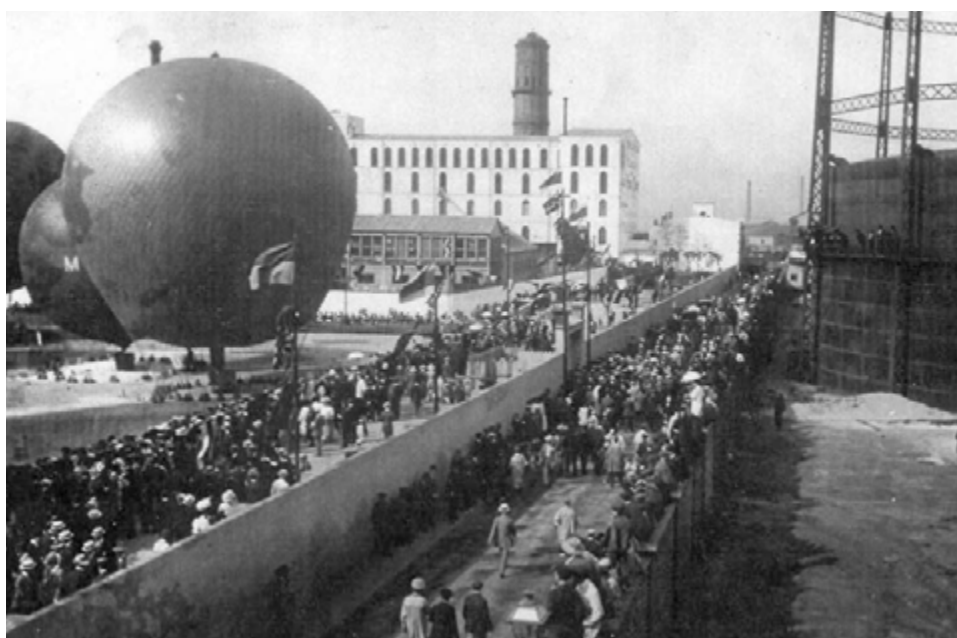
A cinc anys, de la mà del meu germà Lluís, cada dia, rambla avall, fins a l'escola de «L'Aliança» vella, a la classe de pàrvuls del pobre senyor Sales. La classe era al primer pis i donava a la rodona que fa el passeig en traspasar el carrer de Wad-Ras. A un cop de pedra d'aquella escola bruta, tronadíssima, on només cridàvem i jugàvem, embrutant-nos de tinta i caçant

D'esquerra a dreta i de dalt a baix

- ▶ Envelat de Festa Major a començaments del segle xx.
- ▶ El Centre Moral ple de gom a gom als anys vint.
- ▶ Celebrant la Festa dels Tres Tombs a la Rambla.

- ▶ Processó de la diada de Corpus al carrer de Lluç.
- ▶ Una cursa de regularitat en moto sortint de davant del Casino de l'Aliança.
- ▶ Un grup d'industrials i comerciants del barri d'excursió en una imatge de principi dels anys trenta.

- D'esquerra a dreta i de dalt a baix*
- ▶ La gent omple la sala del Casino de l'Aliança a punt per començar el ball l'any 1929.
 - ▶ Socs del Casino en un envelat de Festa Major l'any 1928.
 - ▶ Una orquestra al Casino a la dècada dels anys trenta.
 - ▶ Elecció de Miss Jardí el 1934 a la seu dels Federals del carrer de Marià Aguiló.
 - ▶ Concurs de globus celebrat davant de la fàbrica del gas del carrer del Taulat, any 1907.
 - ▶ Membres de l'Ateneo Regionalista (la Lliga) al carrer de Wad-ras als anys trenta.

mosques, hi havia una escola distingida, la del senyor Bori, el poeta Antoni Bori i Fontestà, que havia publicat *Lo treballador* i que tenia fama de fer uns ocells de paper que només els faltava obrir el bec i cantar. Des de darrera els vidres de la classe vèiem el quiosc de begudes amb el dipòsit temptador de l'orxata de xufra al costat del dipòsit del popular sidral, que mitigava la cremor de l'estómac i suscitava uns eructes balsàmics; vèiem la farmàcia, tan polida, del doctor Saforcada, i la botigueta del plats-i-olles amb l'assortiment de les petites filigranes de terrissa que penjaven a l'entrada.

A dues cantonades de l'escola, al mateix carrer de Wad-Ras, vivia la meua àvia *Leocadia*, mare de la meua mare. L'àvia s'havia quedat viuda de molt jove, amb tres noies i un noi. Vida dura, penosa, escarrassada, sufragada amb l'irrisori pasament que, cada primer de mes, els seus germans, fabricants de teixits, homes de fortuna, l'obligaven a anar a recollir com una almoïna al magatzem del carrer de Vergara. La meua tia gran es deia *Lola*. Va ser una santa i una cosidora amb clientela entre les senyores del Rober de Santa Maria del Teulat. L'altra, la tia Maria, té 83 anys, és bona com el pa, encara se la campa, menuda i rosada com un poma, fina com les puntes al coixí que feia de jove per ajudar a tirar endavant la casa. El meu oncle i padrí, que m'envià la mona de Pasqua fins al mateix any de la seva mort, es deia, li deien, *Hermenegildo*.

A la pàgina del costat, de dalt a baix

- ▶ Ballada de sardanes a la Mar Bella el 1912.
- ▶ Actuació de la coral de L'Artesana a l'Asil Duran.
- ▶ Sortida d'una cursa de bicicletes davant de La Escocesa als anys deu.

En aquesta pàgina d'esquerra a dreta i de dalt a baix

- ▶ El Júpiter, any 1917.
- ▶ Celebració dels Tres Tombs.
- ▶ Les noies i els balladors al carrer de Pujades, any 1920.
- ▶ El carrer de Marià Aguiló guarnit per Festa Major, any 1921.
- ▶ Representació teatral del Centre Moral, al local de la Rambla als anys vint.
- ▶ Dos components del cor La Lira Moderna, amb el penó, l'any 1925.
- ▶ Nens sota els llums de Festa Major a la rambla del Poblenou.

Tingué molta feina a fer-se dir Ermengol. En descobrir que calia dir Hermenegild, cansat, decebut, s'ho deixà córrer, i acordà amb ell mateix que, per una «o» de més o de menys, no l'expulsarien de la Lliga. L'àvia, tarada dels pulmons, com ho estigué la tia Lola, rondava pel pis igual que una ombra trista, lànguida, sempre vestida de dol, sempre amb els cabells trossats, recollits sobre el front, un paquet de pastilles de menta en una butxaca, els rosaris a l'altra. Esborrona de pensar les hores que es passà tossint en un pis desolat, fred, d'habitacions enormes i sostre altíssim, on el sol tocava de biaix quan sortia encara regalimant del mar, que era a la vora, però que la via del tren emmurallada preservava com si fos cosa prohibida.

Sovint, en sortir de casa el senyor Sales, a la tarda, anàvem a casa de la iaia *Leocadia* on ens esperava la mare.

—Nens, a berenar!

Berenàvem pa i xocolata de la pedra i, si feia bo, pujàvem a xutar al terrat amb uns veïns del pis de sota. Des del terrat, per damunt del teulat d'una adoberia, es veia el mar. Cada dos per tres passava llargament el xiulet d'un tren i el trontoll dels vagons. A vegades veïem unes barques que pescaven o un vaixell que passava sobre la ratlla tan ben traçada de l'horitzó. Hi havia els galliners, el safareig i, a l'altra banda de carrer, la fàbrica dels germans Carles i Bartomeu Godó, parents de la meva àvia. Els germans Godó pujaven a esmorzar a casa l'àvia. Es menjaven un parell d'arengades a la brasa amb tomàquet i ceba. L'any 1881 havien fundat «La Vanguardia». El fill d'en Carles Godó el van fer *conde*. Es van dedicar a enraonar en castellà, i encara els dura.

D'aquella fàbrica del Poble Nou, tothom en deia «El Cànem». De les dones i de les criatures que hi treballaven un gavadal d'hores diàries, «les xinxes».

Entre els meus primers records hi ha aquestes dones i aquestes criatures. Exhalaven un tuf espès, d'olis pesats, d'espert, de borra, de misèria. Com si no tinguessin edat, com si fossin bèsties de bast, energia a baix preu. Quan la sort hi ajudava, ho deien, morien entre els 35 i els 40 anys. A l'hora de dinar s'instal·laven pels voltants de la fàbrica. Seien a terra, els que tenien sort a l'ombra dels plàtans o de la petita zona d'ombra que, en aquella hora, feia la paret d'un magatzem, d'una taverna, d'una casa. Al cap d'uns quants anys —casualitat, què voleu fer-hi!—, a pocs metres de distància, van instal·lar-hi la caserna de la guàrdia civil. L'ordre és sagrat. Les vagues alteren producció, escandalls, beneficis. A les nou o a les deu de la nit, aquelles dones i aquelles cria-

► La botiga de Can Masjuan a començaments del segle xx.

► El garatge Vila Furró, any 1930.

► Ca la Julita el 1914.

- ▶ Departament de vendes de la cooperativa L'Artisana.
- ▶ Modistes al carrer de l'Amistat als anys deu.
- ▶ Un transportista de cistells l'any 1935.
- ▶ Traginer amb el vestit de transport amb cavalls
- ▶ El gallinaire de Ca l'Elies.

- ▶ Interior de la botiga de comestibles La Violeta.
- ▶ Bar La Peña el 1920, situat a la rambla del Poblenou.
- ▶ El traginer F. Cahué davant de la fàbrica Titán, any 1920.

tures sortien com un ramat de la cleda. Brutes, exhaustes, com somnàmbules. La majoria enfilava el camí de Pequín o de la Marbella,* residències poètiques entre clavegueres, als sorrals de la platja.

–Ara pleguen «les xinxes»!

–Tapa't el nas!

Pudien. Sí, pudien. Me'n recordo.

Em costà molt d'avesar-me a la idea que aquelles dones eren com la meua mare, la meua àvia, les meves ties; i aquelles criatures, una mica més grans que el meu germà, igual que ell i jo. En veure-les, callava, estamordit, sense comprendre, i m'arrapava a la mà protectora de la mare. Aquesta imatge lamentable: la sortida de les dones del Cànem, m'obsessionà mentre vaig viure al Poble Nou. Després, un va a la seva, oblida allò que li convé, que li fa nosa. Ara han passat seixanta anys. Hem patit dues guerres gairebé absolutes: de relatives, n'hem gaudit a desdir, i entre nosaltres, una de tràgica, d'interminable ... Aquell noi que vaig ser, apocat, que es meravellava davant d'un tros de llauna brunyida o bé d'un cèrcol, em pregunta si encara hi ha dones i criatures com aquelles del Cànem que, en plegar, es refugien en barris de barraques. M'ho pregunta ansiosament, gairebé amb insolència, i jo, avergonyit, potser culpable, no trobo què respondre.

La platja era un lloc d'esbarjo per als poblenovins de començaments del segle xx.

De dalt a baix i d'esquerra a dreta

- ▶ Els banys de la Mar Bella l'any 1928.
- ▶ La família Calvó un dia de platja del 1933.
- ▶ Nedadors a les instal·lacions que tenia el Club Natació Poble Nou.
- ▶ Un patí de vela.

* Amb aquestes paraules vaig descriure el barri de la Marbella en la meua novel·la *Suburbi*: "... un carreró miserable, nauseabund, que en una banda tenia l'elevat terraplè de la via del tren, i a l'altra, el mar, sense cap mena de defensa, i que en topar amb el desguàs de la xarxa de les clavegueres quedava abruptament tallat".

El barri de Pequín va ser fundat l'any 1870 per unes famílies xineses vingudes de Filipines. Gent pobra i desvalguda, bastiren unes quantes barraques a les immediacions pelades de la platja.

L'escala al Poblenou durant molts anys va estar a les mans de la iniciativa privada.

De dalt a baix i d'esquerra a dreta

- ▶ Un grup de nens i nenes a començaments del segle XX.
- ▶ Alumnes de l'escola de les Monges de la Rambla.
- ▶ Un alumne del col·legi de nens de l'Alianza Escolar.
- ▶ Un grup de nens del Patronato Obrero de San José, envoltant el germà Lycarión.